

МОВНО-ПОЛІТИЧНИЙ СВІТОГЛЯД ІВАНА ПУЛЮЯ

У статті розкрито мовно-політичний світогляд Івана Пулюя за його нещодавно виданими листами. Серед предмета досліджень – доля видатної особистості як шлях сповідування соборної і самостійної Української Держави крізь призму захисту української мови; родинне життя як приклад збереження на чужині рідної мови; боротьба за український університет; представництво українця у владі і засудження мовно-національної асиміляції та угодовства.

Ключові слова: лінгвоперсонологія, мовно-політичний світогляд, мовно-етнонаціональна свідомість, націєцентризм, мовно-політична ситуація.

*Ніхто ж розумний не буде сумніватись,
що доля нашого народу лежить не у Відні
і не в Петербурзі, але в його таки руках,
коли б тільки був розум.*

Іван Пулюй

Постановка наукової проблеми та її значення. Лінгвоперсонологія – один із новітніх напрямів сучасного українського мовознавства, хоч на цьому зауважував ще видатний теоретик мови Ян Бодуен де Куртене у ХІХ ст.: *«Мовне життя зводиться до безперервної роботи індивідуумів»* [1, с. 225]. Характерно, що мовно-політична свідомість – це *«не тільки фонетичні й морфологічні елементи мови, але й елементи філософських і суспільних понять, властивих певним епохам»* [3, с. 30]. Такий підхід уможливорює реконструювати історичну мовну дійсність та особистісну мовну (і етнонаціональну) свідомість крізь призму синтезу наук: історії, філософії, релігії і власне мови. Мовно-політична особистість стає фокусом світогляду епохи. Понад то, якщо це не гуманітарій, а видатний учений світового рівня – фізик Іван Пулюй – автор численних винаходів у своїй професійній царині.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Напрацьовано чимало досліджень про Івана Пулюя як видатного фізика і меншою мірою як про перекладача українських сакральних текстів та суспільно-політичного діяча [2; 4; 5], проте його нещодавно видані листи (на щастя, без втручання у правопис та стиль) ще не були об'єктом вивчення мовно-політичного світогляду мислителя [Листи 2007]. Це найінтимніші світлина еволюції лінгвополітичних переконань виняткової особистості, що наповнювала суперечливий і невгамовний час своїм українським націєцентричним смислом.

Мета статті – на основі епістолярної спадщини видатного фізика, перекладача, суспільно-політичного діяча з'ясувати доміанти його мовно-етнонаціональної свідомості та засвоїти їх як вкрай необхідні

моделі мислення та поведінки у теперішній надскладній мовно-політичній ситуації. Рубіж у понад 100 років уможливорює зробити правильні висновки і, врешті-решт, націєцентричні моделі мислення й поведінки втілити в життя. Наше завдання – проаналізувати основні мовно-політичні посили Івана Пулюя в контексті тодішніх провідних тенденцій мовно-суспільного розвитку й поширити їх на теперішні соціолінгвальні процеси.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження.

Доля видатної персони як шлях високої ідеї. Понад 70 років земного шляху Івана Пулюя (1845–1918) – це час запеклої боротьби між москвофілами та народовцями в Галичині, що належала до Австро-Угорської імперії. Рік смерті видатного фізика став роком його найбільшої мрії: проголошення України *«самостійною, ні від кого незалежною, вільною, суверенною Державою Українського Народу»* (з четвертого універсалу 1918 р.) [8, с. 14]. Проте творив він у час найбільшого внутрішнього протистояння межі проросійськими чи пропольськими та національними силами по всій Україні, колонізованій двома основними суперниками: Австро-Угорщиною та Росією, що були ситуативно підсилені польсько-українським протистоянням.

У 60-их роках, на пікові протистояння між москвофілами та народовцями у Галичині, юнак із Тернопільщини Іван Пулюй опиняється у вирі гімназійного, а відтак і університетського життя Відня. Хоч як далі розвивався народовецький рух, розщеплюючись на радикальну партію, соціал-демократичну чи перетворюючись 1899 року на національно-демократичну (народну) партію, – Іван Пулюй був завше націєцентричний у своїх мовно-політичних переконаннях і діяв винятково з огляду на самостійний український інтерес. Про це свідчить усе його життя, сфокусоване в політичному креді вже на схилі літ: *«Найбільше і найважливіше наше бажання, ідея і головна мета наших національних прагнень – це визволення з-під Росії вільна Україна, де не повинно бути жодного пригнобленого і жодного гнобителя, де український народ після довголітнього рабства вестиме нарешті вільне в усіх напрямках національне життя, розвиватиме вільно свої великі духові здібності і братиме участь у примноженні скарбів культури усього людства. Ми бажаємо й очікуємо здійснення цього національного ідеалу»* (німецькомовна стаття «Україна та її міжнародне політичне значення», 1915 р.) [2, с. 225].

Перші злитки мовного світогляду двадцятиоднолітнього юнака, студента Тернопільської класичної гімназії (1857–1865), черпаємо з його «Споминок о Тернополі». Ця стаття опублікована у львівському народо-вському часописі «Мета» за 1865 рік без прізвища автора, проте, як слушно зауважує К. Студинський, порівняльний аналіз її тексту з іншими публікаціями Пулюя дає підстави встановити його беззаперечне авторство [2, с. 272–281]. У цій статті, себто ще живих «споминках», спостерігаємо три основні мовно-політичні проблеми і ставлення до них не за віком цілісного

й глибокого у своїх націєцентричних переконаннях Івана Пулюя: а) протиставлення двох форм правопису – етимологічного й фонетичного як боротьби між зужитою консервативною традицією і неспинним поступом живої народної мови; б) негативне сприйняття тодішньої літературної руської (української) мови Галичини у формі так званого *язичія*; в) нехтування і зневага рідного слова.

І. Пулюй згадує отця під криптонімом Т., що висловив своє обурення мовою та правописом оповістки, яку написали студенти семінарії, мовляв: *«народ не говорить так, як ми пишемо»* та ще й *«кулішевим правописом»* [Сп., с. 275]. Каменем спотикання, зокрема, став правопис лексеми *«вітця»* замість *«ôття»*. Особливий сарказм у Пулюєвих коментарях викликали псевдорозуми одного з викладачів про вимову прийменника *від*: *«что то ви говорите в і т (читай **віт**) **фіт!** **фіт!** **фіт!** може той **віт**, что с палкой по селу ходитъ? У нас нужно говорить о т»* [Сп., с. 280]. На цей гаданий дотеп викладача, носія й оборонця *язичія*, Пулюй знаходить блискучі наукові й водночас саркастичні аргументи: *«...у нас нема звичаю, як в Россіи в на **ф** заміняти, тому у нас виговорювати не **ф і т**, а **від**; а по друге, що наш нарід не згірш акустично збудовані слухи має, як другі народи, і хіба глухий або німий, або хто нехоче, не розріжнить **д** від **т**»* [Сп., с. 280]. Майбутній перекладач Біблії доводить переваги фонетичного правопису на противагу етимологічному не лише з огляду на написання слів, що відповідають їхній вимові, але й на неможливість засвоїти етимологічний правопис без знання польської та російської, себто церковнослов'янської мов. Отже, етимологічний правопис мимоволі віддаляє нас від вивчення питомої мови і змушує вдаватися до вивчення чужих мов.

Зауважуючи на патріотичній тернопільській молоді, що *«по-за наукою видитця їй усе мертве»* [Сп., с. 276], всеохопне око юнака бачить і ту молодь, якій *«було [...] байдуже про свій нарід і тисячолітню науку його – мову»* [Сп., с. 276]. Щоб виправити цю ситуацію зречення свого народу та мови (*«щоб не дати такому лиху осалашитись»*), патріотичні студенти-тернопільці запровадили декламаційні вечори творів Г. Квітки, Т. Шевченка, П. Куліша, Ю. Федьковича й *«інших віщунів народніх»* [Сп., с. 277], що також викликало неабиякий спротив у так званих *«професорів руського язика»*. І. Пулюй іронічно-саркастично викриває зарозумілих носіїв *«високопарного, вельма замысловато-розвинутого язика»* [Сп., с. 278], якого без перекладів німецькою мовою зрозуміти не сила: *«Свої своїх не розуміють»* [Сп., с. 279].

Як свідчить один із його листів, спогади про навчання у Тернопільській гімназії пов'язані з тою ж негативною клерикально-лінгвістичною оцінкою: *«...не велика втіха оглядатись на ті часи неодраді, коли томили нашого духа церковщиною та иншими непотрібними и мертвими лінгвістичними штуками»* [Листи, с. 108].

Згодом, вирушаючи на навчання до Відня на богословський, а потім філософський факультети (1865–1872), юнак промовисто виявляє свій

націоналістичний світогляд: «... *Іду у погану Німоту у Відень ... одна тільки надія – що і тамъ будуть сини України*» [Листи, с. 35], «...*усі стають протівъ своїхъ сгноуцателівъ кацанівъ*» (зневажлива назва москвофілів – І. Ф.)» [Листи, с. 36, 37]. Майбутній науковець повністю занурений у боротьбу між москвофілами й народовцями, що мають антагоністичні мовні позиції, виявлені у протистоянні між народною мовою та мертвим язичієм [Листи, с. 47]. Він виявляє бажання створити і розвивати молодіжне товариство на противагу москвофільській «Матиці» [Листи, с. 47].

Україноцентричний, і зокрема мовний, світогляд І. Пулюя промовисто виявляється в його оцінці діяльності М. Драгоманова й Т. Шевченка. Науковець не сприймає космополітичних і федералістських ідей Драгоманова і його трактування творчості Тараса Шевченка: «*По моїй думці Ш[евчен]ко народній пророк, що виливаючи жаль свій над гіркою долею хлопа поклав своїм могучим почуттєм тверду основу для національної свідомости а своїм животворним словом таку ж основу і для літературної мови, а Драгоманов «козмополіт-федераліст», найлучче сам себе схарактеризував, назвавши націоналізм Шевченка «навмисно дуреньковатим хлопізмом зі своєю мудрістю*» [Листи, с. 245], а звідси цілком логічно по смерті Драгоманова його «культ» падає, а культ Шевченка, як зауважує І. Пулюй, зростає по всьому світові [Листи, с. 246].

Націєцентрична позиція Пулюя виявлена в його доріканнях послові Віденського парламенту О. Барвінському (редактор «Діла»), що він не долучився до так званого «*руського клубу*» у Віденському парламенті, який об'єднав задля українських інтересів русинів-українців, а вступив натомість до слов'янського клубу: «*Там нічого не висидиш для руського народу а робиш йому тим кривду, що не стоїш солідарно з тими, що вірно боронять свій нарід*» [Листи, с. 262, 277]. Цю ж тему порушує мислитель і в листі до ще одного посла Ю. Романчука (редактор «Батьківщини») [Листи, с. 266–276]. Звертаючись до представника виконавчої гілки влади – першого міністра охорони здоров'я в австрійському уряді українця професора Івана Горбачевського – Пулюй висловлює певність, що він, «*як український міністер передовсім подбає[те], щоб при тій першій щасливій нагоді як найбільше Українців заняли місця в міністерстві...*» [Листи, с. 501].

Після довготривалих митарств із видруком Старого Заповіту І. Пулюй вдруге, після двадцятитрирічної паузи, звертається до Головного управління у справах друку у Петербурзі, зауважуючи на кількох засадничих речах мовно-національного розвитку українського народу та мововбивчої політики Російської імперії. Науковець зауважує на показовій поведінці Росії, з огляду на Емський указ 1876 року, що дозволяє переклад Біблії всім народам імперії, як наприклад монголам і татарам, проте не українцям [Листи, с. 259–260]. І сам же розкриває мотивацію виникнення цього указу: саме рідне слово українського народу «*одно тільки може підняти всенародню просвіту на Україні, а тим – самим воскресити духовні сили до життя культурного, видвигнути нарід з неволі духовної і*

соціальної, та забезпечити йому добробут а державі тривкий спокій і потугу» [Листи, с. 260]. Себто мислитель формулює основну **суспільно-креативну функцію мови**, за якої на певному історичному етапі ототожнюються поняття **мови – нації – держави**. Звідси і російські заборони як страх перед українським національно-державним сепаратизмом, звідси і вороже ставлення до народної мови навіть ще у другій половині XIX ст. з боку москвофільських клерикальних кіл Галичини, з якими стикнувся Пулюй, видаючи свій Молитовник. На схилі літ мислитель згадує, що в половині минулого століття «мертва літературна руська мова не давала духовим силам нашого народу піднятися із занепаду, а тим самим і нищила усі дороги, що ведуть до добробуту і щастя. Скрізь по Галичині і на Україні панувала тоді або тая мертва мова, видумана в монастирських писарнях, або мова польська, або московська. Наша інтелігенція, люди мирські і духовні соромились розмовляти рідною мовою, і погорджували тисячолітнім словом предків наших. Під такий то час 1870-го року брались ми з покійним другом Кулішом до літературного діла з думкою, вибороти для погордженої «хлопської» мови почесне місце найперше в церкві і на амбоні, а потім ще й в науці» [Листи, с. 473]. І вибороли! Пулюй наголошує на вкрай несприятливій зовнішній політичній атмосфері, а також неготовності українського суспільства приймати народну мову як найвищу цінність у духовно-культурному розвитку, проте віра, всупереч усьому, додавала їм сили: «Ми орали пустир і сіяли, знаючи, що як ми збирати мусимо те, що посіяли предки наші, так колись збиратимуть наші потомки, те, що ми посіємо» [Листи, с. 474].

У зверненні 4 червня 1897 року до Наукового товариства імені Тараса Шевченка щодо видання творів П. Куліша науковець водночас формулює свою мету щодо української мови: «...вивести те слово на великий шлях науки природовідання і філософії» [Листи, с. 122]. Водночас це звернення наскрізь пройняте соціолінгвальною оцінкою становища галичан та українців на підневільних Австрії та Росії землях. Якщо на підросійській Україні над кожною «мислячою головою» «стоїть із довбнею безголовий цензор» [Листи, с. 121], себто дія Емського указу, що заборонив українську мову в науково-освітній та релігійній царинах, то підавстрійські галичани мають активізувати свої вимоги та петиції до австрійського уряду передусім на тій підставі, що наші жовніри-русини захищають Австрійську державу, а поляки, на противагу і всупереч українцям, уміють виторгувати собі бажане, серед якого і власне українське добро, як, наприклад, Василіянський монастир у Добромилі [Листи, с. 123–124].

У час революційної завірюхи в Росії Пулюй висловлює свій погляд на шлях нації: «Не хотіли знати і ще й тепер не знають земляки наші, що не одна революція і царські маніфести та писані закони ломлять людську неволю. До сього конечно потрібна освіта і культурна праця» [Листи,

с. 375]. Натомість самостійність України він трактує крізь призму самостійності самих українців – *«людей з розумом і серцем, людей характерних»* [Листи, с. 404] і, попри очевидну *«мускульну силу»* українського народу, зауважує на бракові розумної й патріотичної інтелігенції та надто сильних ворогах: *«На жаль тонуть українські інтелігенти по чужих революційних клябах, а на Україні господарюють Москалі, Ляхи та Жиди»* [Листи, с. 404].

Закономірно, що з червня 1915 року зав'язується листування між І. Пулюєм та Союзом визволення України (СВУ), що мав на меті використати війну Австро-Угорщини й Німеччини проти Росії, щоб здобути самостійність України [Листи, с. 466, 469–470, 482–493]. Саме до німецькомовної газети СВУ «Українські вісті» 24 червня 1915 року І. Пулюй надіслав свою історично-політичну статтю «Українські запорізькі козаки, Україна і світова війна», а 7 липня 1915 року рукопис брошури «Україна і її міжнародне політичне значення» [Листи, с. 482–484] з характерним коментарем: *«Німецька і австрійська держава зроблять тільки те для України, що буде в їх інтересі, і що міжнародні обставини зробити дозволять, але нам треба як найбільше жадати»* [Листи, с. 484]. Цікаво й те, що в останніх своїх листах мислитель не вживає вже звичний складений лінгвономен *русько-українська мова*, а лише *українська* [Листи, с. 492].

У цій знаковій статті у час розпалу війни мислитель уже вкотре дає соціолінгвальну оцінку основного ворога Європи – Росії, наголошуючи на мові як душі народу: *«Деспотичний царизм хоче позбавити український нарід душі, він грабує в нього його останнє і найдорожче багатство – мову! І тепер під час російського вторгнення в Галичину московітської орди «царя-визволителя» [...] знищили цілу культуру українського народу. Переслідувано кожний слід українського життя, розпущено наші школи, в один прекрасний день було пограбовано наші установи, музеї і бібліотеки, наше національне багатство перетворено у здобич. Усі культурні і політичні досягнення повинні бути зліквідовані, а Галичина – русифікована»* [2, с. 229–230]. Така політика – найкращий аргумент у визначенні найбільшої сили кожної нації – його мови й культури. На підтвердження цих міркувань І. Пулюй наводить висловлювання відомого московського українофоба-політика і публіциста Каткова: *«Польська революція є ніщо в порівнянні з національним і культурним рухом в Україні. З вибухом польської революції Росія в найгіршому випадку могла б утратити одну провінцію, але якщо б цей національний і літературний рух досягнув успіху, Росія була б цим влучена в саме серце, тому сепаратистичний рух українців мусить бути придушений»* [2, с. 230].

Своє життєве кредо передусім світової слави фізик і електротехнік найповніше виповів на святкуванні його сімдесятилітнього ювілею перед українською громадою у Празі 5 травня 1915 року: *«Електротехніка, тая найновіша і величава наука, на котрої полі і я чимало потрудився, близька і*

дорога моєму серцю, але ще ближша і дорожша наша мова, наша література і доля народу нашого» [Листи, с. 471].

Родинне життя. Свою велику родину (із 15 дітей вижило 6), що мешкала в Празі, він називає хоч маленькою, але державою зі своїми «конечностями». Крім дружини, доньки австрійського офіцера пані Катерини, головні «посади» у цій державі мали діти, а сам щасливий батько був *«і міністром освіти і фінансів і внутрішніх справ. Все треба своєю силою зробити, залагодити, порадити, подужати. Сам собі дивуюсь, звідки в мене тої фізичної і духової сили набираєсь, щоб все обігнати і наукове діло, і домашні та різнородні суспільні справи, на всі кінці світа»* [Листи, с. 403].

Проживаючи весь час на чужині, переважно у Празі, він піклується про вивчення його дітьми української мови: *«Більш усього хотів би я, щоб діти хоч трохи навчились руської мови, і думаю, що найвідповідніший час для такої науки літня пора, як поїдемо в Альпи»* [Листи, с. 180]. Для цього І. Пулюй запрошує учителькою руської (української) мови доньку Олександра Барвінського, яка вже у серпні 1900 року навчала його дітей і разом з великою родиною Пулюїв вишивала для Ганни Барвінок на подарунок подушку [Листи, с. 185]. Його діти мають промовисті зукраїнізовані форми імен: *Ольга, Марія, Олександр, Павло, Юрій-Григорій, Михайло*; у пестливих варіантах: *Маруся* [Листи, с. 413], *Александрик* [Листи, с. 395, 406], *Павлусь* [Листи, с. 394, 445], *Михайлик* [Листи, с. 395], *Григорцьо* [Листи, с. 445]. Згодом, у вересні 1909 року, виникає та сама проблема *«учительки руської мови для наших дітей»*, через що відданий батько подає оголошення до газети «Діло» [Листи, с. 439].

Повідомляючи 12 травня 1901 року Олександру Куліш про народження сина Олександра і запрошуючи її бути хрещеною мамою, щасливий батько не забуває наголосити на найважливішому: *«Про серце будемо дбати, як доживемо, і дамо йому науку, любити Україну і розуміти розумом і серцем, що думали і робили Куліші і батько його»* [Листи, с. 202]. Син гідно втілює у життя батьківські сподівання: сімнадцятилітнім пішов добровольцем до лав Січових Стрільців і до 1920 року брав участь у бойових діях Української Галицької Армії.

Велика родина цього велета була надбанням усієї української спільноти, яка цього, мабуть, сповна не усвідомлювала. Найкраще висловився про це П. Куліш: *«Погляньте по Галичині: чи багато в ній Пулюїв? Породіте ж духом своїм хоч невеличку сем'ю Пулюят: се буде стояти на трьох тисяч примірників Письма Святого! А колись Пулюята заходяться гуртом коло того діла, що тепер Ви робили б одинцем и важенне для Вас буде ім легким. Ведіте контр-пропаганду Драгомановщини: навчайте русь думати руським, а не козацьким та гайдамацьким розумом»* [7, с. LXXXII]. Пулюй як ніхто інший усвідомлював роль родини у формуванні мовної свідомості й практики мововжитку. Аналізуючи колонізаційні суспільно-політичні обставини у двох частинах

України, він слушно наголошував, що основна причина пригнобленого статусу української мови зовсім не в указах її заборон, як, наприклад, 1876 року, себто у недопускові її до школи, уряду, церкви, – а в тому, що самі українські родини не вживають її в основній фортеці українського Духу – ВДОМА, «де укази царські безсильні». Таким способом українці самі наклали собі ярмо на шию і «добровільно його носять»: *«Тепер настала в Росії справдешня «весна», а український нарід бажає і жде нетерпляче, щоб трісла і рушилась з місця крига указу 1876 року, що скувала душу України. Та не трісне і не рухне вона скорше, поки не рухнуть ті криги, що завалили домашнє і родиннє життє інтелігенції на Україні, поки рідна мова не випре московської із сімї української інтелігенції»* [6, с. 67].

Справа університету. Його україноцетрична позиція була яскраво виявлена у вимогах до австрійського уряду заснувати українсько-руський університет, на що вперше натрапляємо у листі від 12 грудня 1901 року [Листи, с. 227–228]: *«...я не сумніваюсь, що Русини таки дождуться свого університета в Галичині, коли тільки працюватимуть далше в науках і вірно постоють за свої права. Нема здобутків на світі без праці і жертв»* [Листи, с. 230], а відтак у наполегливих листах до послів Віденського парламенту О. Барвінського [Листи, с. 261–262] та Ю. Романчука [Листи, с. 265–266, 266–276, 277–285]: *«Не дожидати нам Русинам свого університету а – добиватись!»*, і зокрема, через тиск на вічах [Листи, с. 266]. Мислитель аж ніяк не сприймає угодовських аргументів наших послів і спересердя образно заявляє: *«Я зовсім не розумію, чому б то нам журитись про чужі жупани, а не про свою сорочку. [...] Я не признаю права за сильнішим в науковому і моральному світі»* [Листи, с. 279]. Його аргументи прагматичні й безкомпромісні, це натиск сильної і вільної людини: *«Руський нарід дає австрійській державі рекрута і платить податки так як і другі народи, і всі вони мають вже свої університети...»* [Листи, с. 278]. Врешті професор апелює до сильних моральних якостей і дає настанову кожному з нас і сьогодні: *«Побіда призначена тільки для тих людей, у яких є сильна віра і воля, бо мавши віру в те, що проповідують, вони мають і витривалість, і не падають духом, коли постають великі труднощі. [...] Перед нами стоїть велика гора труднощостей, але й вона двигнеться і провалиться, коли буде в нас віра, що ми за правду, а не за брехню, боремось»* [Листи, с. 281]. У цьому сам Пулюй чи не найяскравіший приклад!

Питання мовне в університетських викладах було першорядне й незаперечне. Пулюєві пропонували викладати у Софійському університеті *«на нашій мові»*, але через недовіру до тодішнього державного ладу в Болгарії він не погодився [Листи, с. 234, 270], натомість активно взявся обстоювати створення українського університету як визначальної освітньо-політичної установи: *«Тільки свій університет може спасти Русинів з теперішньої неволі і від православно-московської і єзуїцько-польської погібелі [...] Тепер вже стоїть перед цілим руським народом*

питання: *Бути чи не бути?»* [Листи, с. 234]. Мислитель допускав можливість у навчально-науковому процесі іноземців, проте за умови їхнього знання руської (української) мови: *«Не доставати ме в нас фахових людей, то ми обсадимо катедри чехами, поляками а навіть і москалями, коли вони вміти муть і обов'язуться на нашій мові викладати, і добре знати муть науку»* [Листи, с. 234, 270].

Найкраще він виписав свій мовний світогляд у листі до Ю. Романчука від 8 квітня 1904 року у проханні до *«довірочної наради в справі руського ун[іверситета]»*: *«Ми нарікаємо на Поляків, що вони поневіряють нашу мову і на університеті і не шанують наших прав. Жадаючи пошановання нашої мови від других людей, мусимо самі шанувати її і тому ставлю я внесення, щоб всі професори-Русини Львівського університета обов'язались словом на засіданнях професорських колегій говорити тільки по руськи, ніколи по польски!»* [Листи, с. 284].

Серед основних проблем заснування університету – політична: по-перше, незгода поміж своїми послами у парламенті, через що *«руські послы не є чинником на шахівниці державної політики, і не мають сили з успіхом сказати правительству: Nihil de nobis sine nobis»* (*«Не вирішуйте нічого про нас без нас»*) [Листи, с. 267, 274]; по-друге, одвічний польський чинник: *«Правительство тягне за Ляхами, а міністер Гартель держитися одною рукою поли польської шляхти а другою поли горлятого Єзуїти, що ласо дивиться на руські овечки...»* [Листи, с. 271]. Водночас Пулюй переконує Ю. Романчука в повній високопрофесійній спроможності мати свій університет [Листи, с. 269].

Поряд із тим мислитель намагався допомогти українцям-студентам на чужині і звертався у цій справі до Ганни Барвінок, аби вона використала кошти з можливої стипендії ім. П. Куліша на допомогу у їхньому навчанні: *«Єсть у Празі вбогий студент технічної школи, Русин і син мужика; має талант та не має за що жити. Він чоловік патріотичний, і я, надіюсь, що буде з нього користь для руського народу. Коли Ваша воля і ласка дайте йому запомогу, се б то ті 70 гульд[енів...]»* [Листи, с. 249]. З початком Першої світової війни з ініціативи І. Пулюя та його однодумців створено *«Комітет помочі для шкільної молодіжи в Празі»*, що не тільки zorganizував українську школу, але й бурсу при ній і називав школярів *«воєнними синами і дочками»*, а їхніх жертводавців почесними іменами *«воєнного батька»* та *«воєнної матері»*. Це був спосіб, на думку І. Пулюя, рятувати українців на чужині від яничарства [Листи, с. 458–461].

Висновки та перспективи дослідження. Наша розвідка еволюції мовно-політичного світогляду Івана Пулюя за його нещодавно опублікованими листами засвідчила послідовний націєцентричний мовно-етнонаціональний світогляд мислителя, що не лише випередив свій час, але й сучасні реалії з характерним руйнівним мовним роздвоєнням та насадженням космополітизму й глобалізму. Мислитель трактує мову як сакральну-культуроносна і визначальний націє- та державотворчий

чинник і серед основних причин української бездержавності, а отже, і неповаги до питомої мови, – називає несвідомість самих українців. Попри критику окупаційних режимів Австрії, Польщі, Росії, видатний фізик і перекладач закликає максимально задіювати власні зусилля, і передусім моральні максими, задля утвердження рідної мови через закладання національних шкіл, університетів, обіймання посад українцями та солідарного обстоювання прав українців у представницьких органах влади, зокрема у Віденському парламенті. Подальше наше дослідження стосуватиметься мовної практики Івана Пулюя як яскравого підтвердження його націєцентричних світоглядових переконань.

Список використаних джерел та їх умовних скорочень

Листи – Пулюй Іван (1845–1918). Листи / [збір, упорядкування, пояснення та «Слово до читача» Ольги Збожної]. – Тернопіль : Воля, 2007. – 544 с.

Сп. – Споминки о Тернополі // Гайда Роман, Пляцко Роман. Іван Пулюй 1845–1918. Життєписно-бібліографічний нарис / [відповід. ред. Олег Купчинський] / Роман Гайда, Роман Пляцко. – Львів: НТШ у Львові, 1998. – С. 272–281.

Список використаної літератури

1. Бодуэн дэ Куртэнэ И. А. Об общих причинах языковых изменений // Избранные труды по общему языкознанию / И. А. Бодуэн дэ Куртэнэ. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. I. – С. 222–253.

2. Гайда Роман. Іван Пулюй 1845–1918. Життєписно-бібліографічний нарис / Роман Гайда, Роман Пляцко ; відповід. ред. Олег Купчинський. – Львів : НТШ у Львові, 1998. – 284 с.

3. Дорошевский В. Об И. А. Бодуэне дэ Куртэнэ / В. Дорошевский // Бодуэн дэ Куртэнэ И. А. Избранные труды по общему языкознанию. – М. : Изд-во АН СССР, 1963. – Т. I. – С. 21–30.

4. Мороз Т. В. Лексика перекладів книг Святого Письма у контексті розвитку української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук / Т. В. Мороз. – Чернівці, 2007. – 20 с.

5. Німчук Василь. Іван Пулюй – перший перекладач молитов сучасною українською мовою / Василь Німчук // Біблія і культура : збірник статей. – Випуск 1 / [відповід. ред. А. Є. Нямцу]. – Чернівці : Рута, 2000. – С. 174–179.

6. Пулюй Іван. Нові і перемінні зьвізди. Кілька споминів про Куліша і його дружину Ганну Барвінок / Іван Пулюй. – 3-тє вид. – Відень, 1905. – 121 с.

7. Студинський Кирило. Листування і зв'язки П. Куліша з Іваном Пулюєм (1870–1886) / Кирило Студинський // Збірник філологічної секції Наукового товариства імені Тараса Шевченка. Т. XXII (2). П. О. Куліш (матеріяли і розвідки). – Львів, 1930. – С. V–LXXXVI.

8. Чотири універсали / [упорядник В. Д. Конашевич]. – Добровільне тов-во любителів книги УРСР, 1990. – 16 с.

Фарион Ирина. Языково-политическое мировоззрение Ивана Пулюя. В статье сделана попытка раскрыть языково-политические основы мировоззрения Ивана Пулюя по материалам его недавно изданных писем. Предметом исследования стали: судьба выдающейся личности как путь исповедования соборного и самостоятельного Украинского госудпрства сквозь призму защиты украинского языка; семейная жизнь как пример сохранения на чужбине родного языка; борьба за украинский университет; представительство украинца во власти и осуждение языковой и национальной ассимиляции и угодничества. Письма И. Пулюя

засвідчували послідовальне націєцентричне лінгвоетнонаціональне мировоззрення мислителя, опередившого не тільки своє время, но и современные реалии с характерным разрушающим языковым раздвоением и насаждением космополитизма и глобализма. Одной из основных причин украинской безгосударственности, а значит, и неуважения к родному языку И. Пулюй называет несознательность самих украинцев, не воспринимающих язык как определяющий фактор государственности.

Ключевые слова: лінгвоперсонологія, мовно-політичне мировоззрення, лінгвоетнонаціональне свідомість, націєцентризм, мовно-політична ситуація.

Farion Iryna. Ivan Puliui's Linguistic and Political Ideology. The article attempts to shed light on Ivan Puliui's linguistic and political ideology based on the analysis of his recently published letters. The subject of the research includes the discription of this prominent figure's fate aimed at substantiating that it was a way of establishing united and independent Ukrainian State. The investigation of the problem has been performed in the terms of the Ukrainian language defense, family life as an example of native language preservation in a far-off land and struggle for establishing the Ukrainian university in foreign country.

The letters demonstrate the consistent linguistic and ethno-national ideology of a thinker, who not only outstripped his time, but has great impact on the modern realities with typical for them devastating linguistic bifurcation and cultivating cosmopolitism and globalization. The thinker interprets the language as a determinative culture-bearing and state-building factor and claims that among the main reasons of Ukrainian national identity absence is Ukrainian statelessness.

Key words: linguopersonology, language and political ideology, language and ethno-national consciousness, nation-oriented aspect, linguistic and political situation.

Стаття надійшла до редколегії 16.02.2016